

Přírodovědná abeceda – G

Text: Monika Tošenovská

Gekon patří mezi velmi oblíbené terarijní ještěry. Jsou pozoruhodní schopností šplhat po hladkých površích pomocí přilnavých lamel na prstech. Jednotlivé druhy gekonů se liší velikostí, zbarvením, aktivitou (noční či denní) i způsobem života. Některé druhy dokážou pomocí vlnivých pohybů svého těla překonat vodní plochy pohybem po hladině nebo plachtit vzduchem. Gekoni se živí především hmyzem a pavouky. Při správném dodržení vhodných podmínek v teráriu jsou gekoni dlouhověcí. Jako jedni z mála ještěřů mohou vydávat i výrazné zvuky – např. druh gekon obrovský žijící na ostrově Bali se v noci ozývá typickým „gekáním“ – „geko geko“ – odtud i jeho latinský název *Gekko geko*.

Gekončík noční. Foto Hana Dostálová

Zvenku vypadá jako obyčejný kámen, ale uvnitř se skrývá poklad – dutina vyplněná krásnými krystaly. To je tzv. **geoda**. Vzniká pronikáním roztoků do dutin, které následně krystalizují. Nejznámější jsou ametystové geody, které jsou vyhledávané jako okrasné předměty. Mohou být také křišťálové, achátové nebo opálové.

Tip: Vyzkoušejte si jednoduchý pokus ukazující princip vzniku krystalů: Do sklenice nalijeme horkou vodu, postupně začneme přidávat sůl do chvíle, než se přestane rozpouštět. Přes sklenici položíme špejli, na kterou navážeme provázek směrem ke dnu, ale tak, aby se dna nedotýkal. Sklenici necháme stát v klidu a vodu odpařovat. Výsledek pozorujeme několik dní až týdnů. Můžeme také vyzkoušet do vody rozpustit barvu na vajíčka.

Horniny a minerály studuje věda zvaná **geologie**. Studuje také složení a vývoj Země, včetně procesů, jako jsou sopečná činnost, zemětřesení nebo tvorba zkamenělin.

Mnoho názvů minerálů a hornin začíná na písmeno „G“.

Granit neboli česky žula, je jedna z nejznámějších hornin. Vzniká v hloubkách při sopečné činnosti. Skládá se hlavně z křemene a živce. Je extrémně silná a odolná. Využívá se ke stavebnictví, k okrasným obkladům i v sochařství.

Gabro je také hornina vzniklá při sopečné činnosti ve velkých hloubkách. Vyznačuje se výraznou světle-tmavou zrnitostí.

Grafit je minerál. Je to podoba uhlíku, velice měkká, lesklá, mastná na dotek. Vyznačuje se vysokou elektrickou vodivostí a žáruvzdorností. Využívá se nejen jako tuha k psaní v tužkách, ale také v elektrodách a jaderných reaktorech.

Galenit je minerál složený z olova a síry. Často obsahuje také stříbro. Je to nejvýznamnější těžební ruda olova a stříbra. Je šedý, vysoce lesklý a dokonale se štěpí ve tvaru krychlových krystalů.

Granát je známý z klenotnictví, protože některé jeho odrůdy se používají k výrobě šperků. Má temně rudou barvu a v souvislosti s tím byl pojmenován podle granátového jablka. Využívá se k řezným, brusným a vrtným účelům.

Minerály a horniny z expozice Vlastivědného muzea v Olomouci. Foto Monika Tošenovská

Granátové jablko je zvláštní bobule s tlustou tvrdou slupkou, ukrývající semena v rosolovitém, červeném, sladkém míšku. Granátové jablko má typický tvar a je velké asi 12 cm. Je velice výživné – obsahuje spoustu minerálů (např. vápník, železo, hořčík) i vitaminů (především B a C). Využívá se k tvorbě džusů či sirupu do koktejlů – tzv. grenadinu. Semena v míšku se používají do dezertů, salátů i v teplé kuchyni.

Gerbera je oblíbená trvalka pěstovaná v květináčích i na zahradě. Její jednoduché velké květy hýří různými barvami – červenou, růžovou, žlutou, bílou... Jsou to jedny z nejprodávanějších květin v květinářstvích. V symbolice květin znamenají věrnost a upřímnost, proto jsou často součástí svatebních kytic. Symbolizují také ale naději a čistou vzpomínku, proto se často využívají i do smutečních vazeb.

Tip: Řezané gerberky jsou skvělou ukázkovou pomůckou, jak dětem dokázat, že rostlina odpařuje vodu, vzniká v ní podtlak a nasává vodu. Bílou gerberu šikmo seřízneme a vložíme do vody s rozpuštěným potravinářským barvivem. Okvětní lístky se začnou od okrajů postupně zbarvovat a zviditelní se cévní svazky. Je ale zapotřebí trpělivosti – výrazný projev je pozorovatelný až za den či dva. Je možné použít i jiné druhy řezaných květin a pozorovat rozdíly.

Mezi další známé rostliny na „G“, které se pěstují v květináčích, patří třeba také gardénie, guzmánie nebo gumovník. **Gardénie** kvete velkými bílými květy se silnou vůní připomínající jasmín.

Guzmánie patří mezi bromélie a je oblíbená pro zářivě zbarvené listeny svého květenství na vrcholu rostliny. Pochází z pralesů Střední a Jižní Ameriky, kde roste v korunách stromů jako tzv. epifyt. Vyžaduje proto časté rosení a zálivku do listové růžice. **Gumovník** je částečně sukulentní dřevina s velkými lesklými listy, která patří mezi fíkusy. Je nenáročná na pěstování. Při poranění roní hustou mléčnou šťávu, tzv. přírodní kaučuk, která se dříve používala k výrobě pryže (gumy).

Ginkgo neboli jinan dvoulaločný je statný strom pocházející z Číny. Je to velmi odolný, dlouhověký strom. Extrakt z jeho listů prospívá prokrvení, zlepšení soustředění a paměti. U citlivých lidí však může vyvolat alergie projevující se vyrážkou, otoky nebo trávicími potížemi.

Listy a plody stromu *Ginkgo biloba* a ukázka výtvarného tvoření z nich. Foto Monika Tošenovská

Tip: Listy *Ginkga* mají nezaměnitelný motýlkovitý tvar. Lákají proto k dotvoření – listy vyklisujete a pokreslete akrylovými fixami, můžete také zalaminovat. Anebo vám připomínají něco jiného? Třeba rejnoky? Nebo...? Těšíme se na vaše tipy :)

Úkol v časopise: Slovní přesmyčky – přeskládejte písmena tak, aby ve správném pořadí dávala název cizokrajného živočicha začínajícího na „g“. Snad vám pomohou nápovědy. **Kdo jsem?**

1. Jsem největší opice na světě. Vypadám silně, ale mám ráda klid. Živím se rostlinami.
→ **RIGOLA**
2. Jsem štíhlá a velmi rychlá antilopa. Když běžím, umím vyskočit vysoko do vzduchu.
→ **ZELGAA**
3. Jsem africká opice. Mám černo-bílou srst a dlouhý ocas s huňatým bílým štrápcem. Žiji vysoko v korunách stromů. → **RGUEZAE**
4. Nikdo na souši neběží rychleji než já. Mám štíhlé tělo a černé skvrny.
→ **PRADEG**
5. Jsem druh krevety – drobný koryš s tvrdou skořápkou a dlouhými tykadly. Žiji v moři a lidé mě někdy chytají k jídlu. → **TÁNAGR**
6. Jsem opice. Mám velmi dlouhé paže a umím se houpat z větve na větev jako akrobat.
→ **NOBIG**
7. Jsem obrovský divoký tur z Asie. Patřím mezi největší druhy skotu na světě.
→ **RUGA**
8. Jsem malá barevná rybka z akvária. Samečci mají krásně pestré ocásky. Jsem známá také jako paví očko. → **KAPUG**

Řešení najdete na str. 89

